

MAKALE / ARTICLE:

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARAR İNCELEMESİ-(CHIRAGOV ve DİĞERLERİ/ERMENİSTAN DAVASI)

EXAMINING OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISION- (CASE OF CHIRAGOV AND OTHERS/ARMENIA)

Nursena ÖZTÜRK*

ÖZET

Ermenistan ile Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ gerilimi günümüzde dahil olmak üzere yıllardır süregelen bir mevzudur. Bu gerilim sonucu iki devlet arasında yaşanan olumsuz hadiseler ardında bir takım hak ihlalleri doğurmuştur. Bu ihlallere maruz kalanlardan altı kişinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmasıyla mahkeme tarafından incelenmesi yapılan davada, Ermenistan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) Ek 1 No'lu Protokolünün 1. maddesine ve Sözleşme'nin 8. ve 13. maddesine dayandırılarak hatalı bulunmuştur. Bunun sonucunda ise mahkeme Ermenistan devletini tazminata hükmetmiştir. Bu çalışmanın amacı, Chiragov ve Diğerleri davasında Ermenistan'ın uluslararası hukuka karşı sorumluluğunu, mahkeme kararına uygun bir biçimde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ Cumhuriyeti, Ermenistan, Azerbaycan, İnsan Hakları

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, E-Posta: nursenaoszturkk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3156-9502.

ABSTRACT

The Nagorno-Karabakh tension between Armenia and Azerbaijan is an ongoing issue for many years. As a result of this tension, there have been some violations of rights behind the negative events between the two states. In the case, which was examined by the court, when six people were filed for the European Court of Human Rights, Armenia (HUDOC) was found to be wrong, based on Article 1 of the Additional Protocol No. 1 of the European Convention on Human Rights and Articles (ECHR) 8 and 13 of the Convention. As a result, the court ruled the Armenian state compensation. The aim of this study is to examine the responsibility of Armenia against international law in Chiragov and Others case in accordance with the court decision.

Keywords: Nagorno-Karabakh Republic, Armenia, Azerbaijan, Human Rights

1. GİRİŞ

Kararın incelenmesinde ilk olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) davayı nasıl gözden geçirdiğine bakılmıştır. Davaya sebep olan konunun yargılanma öncesi ve sonrası durumu araştırılmıştır. Yargılama öncesini kapsayan bölümde olaylara, davanın tarihsel arka planına ve güncel durumuna bakılarak, başvuru sahipleri oldukları mal ve mülkler incelenmiştir. Sonrasında konuya ilişkin Azerbaycan iç hukukuna ve uluslararası hukuka yer verilmiştir. Yargılama safhasının anlatıldığı bölüm ise tarafların iddia ve savunmalarını ayrıca AİHM'in değerlendirilmesini içermektedir. Son bölümde de AİHM kararının değerlendirilmesi yapılarak çalışma bir sonuca bağlanmıştır.

2. AİHM'İN “CHIRAGOV ve DİĞERLERİ V. ERMENİSTAN” KARARININ İNCELENMESİ

2.1. Yargılama Öncesi Durum

2.1.1. Olaylar

Chiragov ve Diğerleri davası İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca Ermenistan'a karşı altı Azerbaycan vatandaşı olan Elkhan Chiragov, Adishirin Chiragov, Ramiz Gebrayilov, Akif Hasanof, Fekhredden Pashayev ve Qaraca Gabrayilov tarafından 6 Nisan 2005 tarihinde Mahkeme'ye yapılan başvuru (No. 13216/05)'ya dayanmaktadır. Ancak altıncı başvuru olan Qaraca Gabrayilov Haziran 2005'te vefat etmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.2).

Başvuranlar, Ermenistan'ın 1992 yılında Laçin'i işgal etmesi ile şehirden ayrılmak zorunda kalan, bu yüzden evlerine geri dönemeyen ve bir daha mal ve mülklerinden herhangi bir şekilde istifade edemeyen kişilerdir. Başvuranların iddialarına göre söz konusu kent Hükümet'in işgali altındadır, ayrıca zararlarından ötürü herhangi bir tazminatta almamışlardır.

Başvuranlar tüm bunların Protokol No. 1'in 1. maddesi ile Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca bu şikayetleri için devletin etkili bir hukuk yolu düzeni sağlamamış olmasının da Sözleşme'nin 13. maddesine uygun olmadığını dile getirmişlerdir. Başvurucular şikayetleriyle ilgili olarak Sözleşme'nin 14. maddesine aykırı bir biçimde etnik köken ve dini aidiyetleri sebebiyle ayrımcılığa tabi tutulduklarını da ifade etmişlerdir. Toparlamak gerekirse başvurucular 8, 13 ve 14. maddelerin ihlal edildiğini iddia ederek AİHM'e başvurmuşlardır. Esas hakkında duruşma İnsan Hakları Mahkemesi binasında, Strazburg'ta, 22 Ocak 2014 günü aleni olarak yapılmıştır. Karar ise 16 Haziran 2015 tarihinde verilmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.2-3).

2.1.1.1. Davanın Arka Planı

Azerbaycan ve Ermenistan devletleri arasındaki problemler tarihsel olarak çok uzun senelere dayanmaktadır. Ancak Dağlık-Karabağ sorununun başlangıç noktasının, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri zaman dilimi olduğunu söyleyebiliriz. SSCB yıkılırken, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB), Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC)'nin özerk bir vilayeti idi. Dağılmanın yaşanmasıyla beraber gelişen süreçte Ermenistan, Dağlık Karabağ'ın da içinde olduğu Azerbaycan topraklarının %20'sine yakınına işgal etmişti (Karaağaçlı, 2012).

Bu işgal sonrasında iki devlet arasında çok ciddi sorunlar baş gösterdi. Hatta sorunların toprak temelli olması yaşanan çatışmaların kanla sonuçlanmasına sebep oldu. Zürcher'e göre Dağlık-Karabağ Savaşında ölenler ile ilgili kesin resmi rakamlar bulunmamakla birlikte 20,000 fazla asker ve sivilin bu süreçte hayatını kaybettiği tahmin edilmekteyken, bazı kaynaklara göre ise bu sayı 20,000'in üzerindeydi (Görgülü, 2014, s.1).

O tarihlerde Dağlık Karabağ ile Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında henüz ortak bir sınır belirlenmemişti. Yalnızca 10 km kadar olan Laçın koridoru olarak anılan topraklardan Laçın'de dahil olacak şekilde Azerbaycan toprakları ile birbirlerinden ayrılmışlardı (Görgülü, 2014, s.1).

DKÖB'nin nüfusunun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1989 nüfus sayımlarına göre %77'sinin Ermeni, %22'si Azeri olduğu, Rus ve Kürt azınlıklarla beraber toplamda yaklaşık 189 bin kişiden oluştuğu belirlenmişti. Fakat Laçın diğerlerinden daha farklı bir nüfustan oluşuyordu. Nüfusu yaklaşık 60 bin civarındaydı. Bunların çoğunluğu Kürt ve Azeri iken; yalnızca %5-6'sı Ermeni'ydi (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.5).

1988'in başında Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a iltihakını talep eden gösteriler DKÖB başkenti Stepanakert (Hankendi)'te ve Ermenistan'ın başkenti Erivan'da yapılmaya başlandı.¹

¹ "20 Şubat'ta Sovyet DKÖB, Ermenistan SSC, Azerbaycan SSC ve SSCB meclislerine, DKÖB'nin Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a katılmasına izin verilmesi talebinde bulunmuştu. 23 Mart'ta bu talep SSCB parlamentosu tarafından reddedildi. Haziran'da da Azerbaycan Meclisi bu talebi geri çevirirken, Ermenistan meclisi katılım lehine oy verdi." Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.5). 21 Aralık

1988 yılı boyunca, iltihak için yapılan bu gösteriler devam etti. Gösterilerin ardından Laçın şehrinin yolları kapatıldı ve birçok insan saldırıya maruz kaldı.²

1990'ın başına gelindiğinde çatışmaların şiddeti arttı. Sovyet birlikleri Bakü ve Dağlık Karabağ'a gelince Dağlık Karabağ'da olağanüstü hal ilan edildi. Sovyet güçleri olaylara müdahale etse de Ermeniler ile Azeriler arasındaki şiddetli çatışmalar bu dönemde sürekli olarak yaşanmaya devam etti (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.5).

Tarih 30 Ağustos 1991'i gösterdiğinde Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan ederek, 18 Ekim'de kendi anayasasını kabul etti. Azerbaycan'ın kendisini bağımsız devlet olarak ilan etmesinden sonra DKÖB konseyi, DKÖB toprakları ile Azerbaycan'ın Şahumyan eyaletini kapsayan Dağlık Karabağ Cumhuriyeti (DKC)'nin kuruluşunu ve buranın artık Azerbaycan'ın yetki alanı içinde olmadığını ilan etti. Bu ilan sonrasında ise Azerbaycan parlamentosu Dağlık Karabağ'a verilmiş bulunan özerkliği 26 Kasım'da lağvetti (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.5).

1992 yılının 26 Şubat gününe gelindiğinde Ermenistan'a bağlı kuvvetler Dağlık Karabağ bölgesinin Hocalı kasabasında yaşayan Azerbaycan vatandaşı sivilleri katletti. Dehşetin boyutunun bugün bile konuşulduğu katliamda resmi verilere göre, savunmasız durumdaki 106'sı kadın, 70'i yaşlı, 63'ü çocuk olmak üzere 613 kişi hayatını kaybetti. Katliamdan 487 kişi ağır yaralı olarak kurtuldu. Ermeni güçleri, 1275 kişiyi esir aldı, bunların 150'sinden bugüne kadar hala haber alınmadı (<http://www.hurriyet.com.tr>). Hocalı dışında daha birçok Azeri köyü bu zulme maruz kaldı. Ölümler sonucunda nüfusun ciddi bir kısmı göç etmek zorunda kaldı.

Laçın bölgesi, özellikle de Laçın şehri, bu olaylar esnasında defalarca saldırıya maruz kaldı. Başvurucular saldırıların Dağlık Karabağ ve Ermenistan Cumhuriyeti birlikleri tarafından yapıldığını ifade etseler de, davalı hükümet olan Ermenistan Hükümeti, Ermenistan'ın olaylara katılmadığını askeri eylemlerin Dağlık Karabağ savunma gücü ile gönüllü gruplar tarafından gerçekleştirildiğini iddia etti. 1991'de sekiz ay boyunca Laçın'e giden ve Laçın'e ait tüm yollar ve kontrol noktaları Ermeni güçlerinin kontrolü altındaydı. İzole edilmiş bir yaşam süren Laçın halkına 1992 Mayıs ortasında hava bombardımanı yapıldı ve buradaki sayısız ev kullanılmayacak duruma getirildi (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6).

2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

² “Çatışmalar ciddi zayıyata, her iki tarafta, Ermenistan ve Azerbaycan arasında sayıları yüz binlere varan sığınmacı akınına sebep oldu. Bunun üzerine, 12 Ocak 1989'da SSCB hükümeti, DKÖB'yi Moskova'nın doğrudan idaresi altına aldı. Bununla birlikte, aynı yıl 28 Kasım'da, vilayetin denetimi Azerbaycan'a iade edildi. Birkaç gün sonra, 1 Aralık'ta Ermenistan SSC meclisi ile Dağlık Karabağ bölgesel konseyi “Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile yeniden birleşmesi” hakkında ortak bir karar aldılar. Bu karar doğrultusunda Ocak 1990'ta iki yapı için ortak bir bütçe yapıldı. Aynı yılın baharında, yaklaşan Ermenistan seçimlerinde Dağlık Karabağ'ın da kapsama alınması yönünde bir karar alındı.” Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.5). 21 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

17 Mayıs 1992 tarihinde, birliklerin hızla Laçın'e doğru ilerleyince köylüler bu bölgeden kaçmak zorunda kaldılar. Ertesi gün içinde Laçın, Ermeni güçleri tarafından ele geçirildi ve kent bu işgalden sonra yıkıldı, yağmalandı (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6).

Temmuz 1992'de Ermenistan parlamentosu Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'a ait gösterecek hiçbir uluslararası antlaşmanın imzalanmayacağını hükme bağladı. Laçın'in ele geçirilmesinden sonra da Ermeni kuvvetleri Dağlık Karabağ'ı çevresinde bulunan dört Azeri bölgesini, Kelbecer, Cebrayıl, Kubatlı ve Zengilan, ve diğer iki bölgenin (Ağdam ve Füzuli) önemli bir bölümünü zapt etmeye devam etti (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6).

Tüm bu yaşananlardan dolayı, bunlara son vermek amaçlı Rusya'nın girişimleriyle 1 Mart 1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bir ateşkes imzalandı. Bu ateşkesle rağmen çarpışmalar düşük düzeyde de olsa devam etti (Khalilov, 2008, s.51). Çarpışmaları tamamen durdurmak amacıyla da 5 Mayıs 1994'te Ermenistan, Azerbaycan ve DKC arasında yine Rusya'nın arabuluculuğuyla Bişkek Protokolü imzalandı. Bu protokol 12 Mayıs'ta yürürlüğe girdi (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6). Söz konusu olan anlaşma protokolü hala daha geçerliliğini korumaktadır.

2.1.1.2. Güncel Durum

Davalı hükümetin iddiasına göre, DKC, eski DKÖB'nin 4,061 km²'sini kontrol altında tutmaktadır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6). Ancak etrafındaki yedi bölge ile bu rakam 7,500 km²'yi bulmaktadır.

Tahmini verilere göre Dağlık Karabağ'ın nüfusu 120,000 ile 145,000 arasında değişmektedir. Bu nüfusun %95'i Ermeni'dir. Neredeyse hiç Azeri kalmadığı söylenebilir. Laçın bölgesinin nüfusu ise 5,000 ile 10,000 Ermeni arasındadır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.6).

İhtilaf henüz siyasi yollarla bir çözüme kavuşturulamadığından Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve onun Minsk Grubu altında barışçıl yollarla uzlaşma çalışmaları yapılmıştır. Temel İlkeler olarak adlandırılan bu çözümler her iki devlet tarafından da uygulamaya konmamıştır. Bu yüzden bu problemler günümüzde hali hazırda güncelliğini korumaktadır. Hatta yukarıda bahsi geçen ateşkesin sınır boylarında ihlal edilmesi yüzünden çok fazla can kayıpları yaşanmış ve devletlerarasındaki düşmanlık sıcaklığını koruyarak gerilim oranını arttırmıştır.

24 Mart 2011 tarihinde Minsk Grubu "AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarının Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı Çevreleyen İşgal Altındaki Topraklarında Veri Toplama Misyonu

Raporu'nu yayımlamıştır.³ 18 Haziran 2013'te ise Minsk Grubu'nun eş başkan ülkelerinin devlet başkanları da Dağlık Karabağ sorunu hakkında ortak bir bildiri yayımlamışlardır.⁴

Dağlık Karabağ Cumhuriyeti 1992 yılında kendi kendine bağımsızlığını ilan ettiği için henüz hiçbir devlet veya uluslararası bir kurum tarafından tanınmamaktadır. Şubat 2017 yılında yapılan referandum, DKC'nin hem ismini hem de sistemini değiştirmiştir. %87 gibi büyük bir oy oranıyla yeni adı "Artsah Cumhuriyeti" olan eski DKC yarı başkanlık sistemini de

³ "AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları, 7-12 Ekim 2010'da insani ve diğer yönler de dahil olmak üzere genel durumu değerlendirmek amacıyla Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ (DK)'ı çevreleyen ve işgal altında bulunan yedi bölgesine veri toplama 8 değerlendirme misyonuna gitmiştir. Eş başkanlara, lojistik destek sağlayan AGİT dönem başkanı temsilcisi ve ekibi, UNHCR'dan iki uzman ve AGİT 2005 veri toplama misyonunun bir üyesi de katılmıştır. Bu, uluslararası toplumun söz konusu topraklara 2005'den beri yaptığı ilk misyon; bölgeye BM personeli tarafından 18 yıldan beri gerçekleştirilen ilk ziyaretir.

Topraklar boyunca 1,000 kilometreyi aşan bir yolculuk yapan Eş Başkanlar, Dağlık Karabağ çatışmasının ve barışçıl bir çözüm sağlanamamış olmasının ortada olan feci sonuçlarını gözlemlemişlerdir. Çatışmadan önce var olan şehirler ve köyler terk edilmiş ve neredeyse tamamen harabe halindedir. Güvenilir rakamlar söz konusu olmasa da küçük yerleşimler ile Laçın ve Kelbecer şehirlerinde yaşayan toplam nüfusun 14,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Eş başkanlar, 2005'den bu yana ciddi bir nüfus artışı olmadığı kanaatindeyler. Ekseriyeti Azerbaycan'daki sair yerlerden bu topraklara yerleştirilen yerleşimciler, tehlikeli koşullar altında, zayıf altyapı, az ekonomik faaliyet ve kamu hizmetlerine sınırlı erişimle yaşamlarını sürdürmektedir. Çoğunun kimlik belgesi yoktur. İdari saiklerle, yedi bölge, eski DK Oblastı-Bölgesi ve diğer alanlar, sekiz yeni bölge altında toplanmıştır.

Topraklardaki durumun ortaya koyduğu acı gerçekler, eş başkanların statükonun kabul edilemez olduğu ve o topraklarda bir zamanlar yaşamış olan ve bugün yaşamakta olan insanlara ancak barışçıl, müzakere edilmiş bir çözümün daha iyi ve daha emin bir gelecek vadedebileceği yönündeki görüşünü kuvvetlendirmiştir. Eş başkanlar, bütün tarafların liderlerini, bu topraklarda ve diğer ihtilaf konusu alanlarda nihai çözümü tehlikeye atacak veya buraların karakterini değiştirecek her tür faaliyetten uzak durmaya davet eder. Ayrıca, bu topraklarda mezarlıkların ve ibadethanelerin korunması için önlemler alınması ve kimlik belgesi bulunmayan yerleşimcilerin durumlarının aydınlatılması tavsiyesinde bulunur. Eş başkanlar Dağlık Karabağ çatışmasından etkilenen diğer bölgelere de ziyaretlerde bulunma ve bu misyonlara muhtemel barış antlaşmasının uygulanmasında rol oynayacak ilgili uluslararası örgütlerden uzmanları da götürmek niyetindedirler." Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.7-8). 23 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

⁴ "Biz, AGİT Minsk Grubu Eş Başkan Ülkelerin Devlet Başkanları - Fransa, Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri – Dağlık Karabağ sorunu taraflarına kalıcı ve barışçıl bir çözüme varmak için yardım etme iradesine sadığız. Tarafların karşılıklı çıkarları gözetilen bir çözüm bulmaya çalışmak yerine müzakere sürecinde tek taraflı avantaj sağlama çabasına devam etmesi karşısında derin üzüntüde olduğumuzu ifade ederiz.

Ülkelerimizin geçen dört yılda yaptığı beyanatlarda ortaya konan unsurların Dağlık Karabağ sorununa haklı ve kalıcı bir çözümün temeli olması gerektiğine kuvvetle inanmaya devam ediyoruz. Bu unsurlar ayrılmaz bir bütün olarak görülmelidir zira bunlardan bazılarını seçmek dengeli bir çözümün sağlanmasını imkansız kılar. Tekrar ederiz ki yalnızca müzakere edilmiş bir çözüm, bölgesel kalkınma ve işbirliği için fırsatlar doğurarak barışa, istikrara ve uzlaşmaya götürebilir. Askeri güç kullanımı, ki bugünkü çatışma ve istikrarsızlık ortamını halihazırda yaratmış olan odur, sorunu çözmeyecektir. Düşmanlıkların canlandırılması bölge halkı için yıkıcı olur, can kayıpları, daha fazla yıkım, daha fazla sığınmacı ve muazzam ekonomik kayıplar ile neticelenir. Bütün tarafların liderlerini derhal Helsinki İlkeleri'ne, özellikle güç veya güç tehdidi kullanmama, toprak bütünlüğü ve halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayin (self determinasyon) hakkı ile ilgili olanlara riyeti yeniden taahhüt etmeye çağırıyoruz. Bölgede tansiyonun yükselmesine ve gerilimin tırmanmasına sebep olabilecek her tür eylem ve söylemden kaçınmaları gerektiğini de onlara hatırlatıyoruz. Liderler halklarını barışa hazırlamalıdır; savaşa değil.

Ülkelerimiz taraflara yardım etmek için hazırdır ancak Dağlık Karabağ sorununa son verme sorumluluğu taraflara düşmektedir. Kesinlikle inanıyoruz ki, kapsamlı bir barış için genel çerçeve üzerinde dengeli bir antlaşma sağlanmasında daha fazla gecikme kabul edilemez. Azerbaycan ve Ermenistan liderlerini yenilenmiş bir enerjiyle çözümsüz kalan konulara odaklanmaya davet ediyoruz." Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.5). 23 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

başkanlık sistemine dönüştürmüştür (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi/186 sayılı Bilgi Notu, 2015, s.2-3).

2.1.1.3. Başvurucular ve sahibi oldukları Laçin'deki Mal ve Mülkler

Başvurucular, Laçin'de yaşamış olan Azerbaycan Kürtleridirler. Atalarının da yüzlerce yıl burada yaşadığını beyan etmişlerdir. 17 Mayıs 1992'de bölgeden Bakü'ye kaçmak zorunda bırakılmışlardır. Ermeni işgali sebebiyle o günden beri evlerine dönememiş, mülklerine kavuşamamışlardır.

2.1.1.3.1. Elkhan Chiragov

“...Başvurucu malvarlığının 250 m²'lik geniş mobilyalı müstakil bir ev, 55 arı kovanı, 80 küçükbaş, 9 büyükbaş hayvan ve 5 el halısından oluştuğunu iddia etmiştir. İki katlı, 12 yatak odalı, 300'ü oturulabilir 108'i diğer alan olmak üzere 408m²'lik mesken ile 1200m²'lik bir arsa üzerine oturan 60m²'lik bir ambar kendi adına tescillidir. Başvurucu, iki katlı, on altı odalı 260 m²'lik bir meskeni ile bir arabası olduğunu teyit eden üç eski komşusunun; ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcileri A. Jafarov ve A. Halilov'un Elkhan Chiragov'un eskiden Chiragli köyünde yaşadığını ifade eden beyanlarını arz etmiştir...” (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.9).

2.1.1.3.2. Adishirin Chiragov

“...Başvurucu malvarlığının 145m²'lik geniş mobilyalı bir müstakil ev, yeni bir “Niva” araba, 65 küçükbaş, 11 büyükbaş hayvan ve 6 el halısından oluştuğunu iddia etmiştir. 27 Şubat 2007'de 22 Nisan 1986 tarihli bir teknik pasaport sunmuştur. Buna göre, iki katlı sekiz yatak odalı (193.2m²'si oturulabilir 37.2m²'si diğer alan olmak üzere) 230.4m²'lik bir mesken ile 1200m²'lik bir arsa üzerine oturan 90m²'lik bir ambar adına tescillidir. Başvurucu, iki katlı, sekiz odalı bir meskeni olduğunu teyit eden üç eski komşusunun; ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcileri A. Jafarov ve A. Halilov'un Adishirin Chiragov'un eskiden Chiragli köyünde yaşadığını ifade eden beyanlarını arz etmiştir...” (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.10).

2.1.1.3.3. Ramiz Gebrayilov

“...1983'te, Bakü'de hala öğrenciyken, Laçin şehrini ziyaret etmiş ve kendisine devlet tarafından 5,000 m²'lik bir arsa tahsis edilmiştir. Başvurucu orada altı yatak odalı ve garajlı bir ev inşa ettiğini ve 1992'de terk etmek zorunda bırakılana kadar karısı ve çocuklarıyla orada yaşadığını iddia etmiştir. Arasında bir takım hayvan barınakları da mevcuttu. Ayrıca kendine ait 5,000 m²'lik bir arsa üzerinde “Auto Service” adında

bir araba tamir yeri, bir dükkânı ve kafesi vardı. Bunlara ek olarak, 12 ineği, 70 kuzusu ve 150 koyunu mevcuttu. Gebrayilov 1992'deki kaçıışından beri Laçin'e dönememişti. 2001'de Ermeni arkadaşları Laçin'e gitmiş ve şehirdeki evlerin durumunu video kaydına almışlardı. Başvurucu o videodan evinin yakıldığını görebildiğini ileri sürmüştür. Kendisinden sonra Laçin'i terk eden kişiler de evinin kendisinin Laçin'i terk etmesinden birkaç gün sonra Ermeni kuvvetleri tarafından yakıldığını söylemişlerdi. 27 Şubat 2007'de Gebrayilov 15 Ağustos 1986 tarihli bir teknik pasaport sunmuştur. Buna göre, iki katlı, sekiz yatak odalı, 480 m²'lik bir arsa üzerine oturan 203.2 m²'lik (oturulabilir alan 171.2 m² ve 32 m²'lik diğer alan olmak üzere) bir mesken kendi adına tescillidir. Başvurucu, iki katlı, sekiz odalı bir meskeni olduğunu teyit eden üç eski komşusunun; ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcisi V. Maharramov'un Gebrayilov'un eskiden Laçin'deki şahsi konutunda yaşadığını ifade eden beyanlarını arz etmiştir...'' (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.11).

2.1.1.3.4. Akif Hasanof

''...Başvurucu oradaki malvarlığının 165m²'lik geniş mobilyalı müstakil bir ev, yeni bir "Niva" araba, 100 küçükbaş ve 16 büyükbaş hayvan ile 20 el halısından oluştuğunu ileri sürmüştür. 27 Şubat 2007'de, 13 Eylül 1985 tarihli bir teknik pasaport sunmuştur. Buna göre, iki katlı, dokuz yatak odalı 448.4m²'lik (oturulabilir alanı 223.2m², 225.2m²'si ise diğer alan olmak üzere) bir mesken ile 1600m²'lik bir arsa üzerine oturan 75m²'lik bir ambar kendi adına tescillidir. Başvurucu, iki katlı, dokuz odalı bir meskeni, hayvanlar için bir ahır ile ek binalarının olduğunu teyit eden üç eski komşusunun; ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcisi V. Maharramov'un Hasanof'un eskiden Akbulak'daki şahsi konutunda yaşadığını ifade eden beyanlarını arz etmiştir...'' (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.11).

2.1.1.3.5. Fekhreddin Pashayev

''...Başvurucu Laçin'de kendi inşa ettiği iki katlı üç yatak odalı müstakil bir eve malik olup orada yaşadığını ileri sürmüştür. Evin bugünkü piyasa değerinin 50,000 Amerikan doları (USD) olacağını arz etmiştir. Başvurucu, ayrıca, evinin etrafındaki arazinin de sahibiydi ve Kamallı'daki kolektif bir çiftlikte (yaklaşık 10 hektarlık) pay sahibiydi. Ayrıca, "müşterek (kolektif) mülkiyet" ile malik bulunduğu birtakım araziler de mevcuttu. 27 Şubat 2007'de Ağustos 1990 tarihli bir teknik pasaport sunmuştur. Buna göre, 469.3m²'lik bir arsa üzerine oturan, iki katlı (oturulabilir alan 51.6 m² ve diğer 81.6 m² olmak üzere), 133.2m²'lik bir mesken kendi adına tescilliydi. Başvurucu, iki katlı, dört odalı bir meskeni olduğunu teyit eden üç eski komşusunun; ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcisi V. Maharramov'un Pashayev'in eskiden 28 Aprel Kucesi, Laçin'deki şahsi konutunda yaşadığını ifade eden beyanlarını arz etmiştir ...'' (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.11-12).

2.1.1.3.6. Qaraca Gabrayilov

“...Qaraca Gabrayilov, 19 Haziran 2005’de vefat etmiştir. 6 Nisan 2005’te, işbu başvuruyu yaparken, 17 Mayıs 1992’de terk etmek durumunda kaldığında, no. 580, N. Narimanov Sokak, apt 128a, Laçin şehri adresinde maliki olduğu gayrimenkulde yaşamakta olduğunu beyan etmiştir. Gayrimenkul, 1976’da inşa edilmiş 187.1m²’lik iki katlı bir aile konutu içermekte olup arsası 453.6 m² idi. Başvurucu aynı sokakta 300m²’lik bir başka arsanın da sahibi olduğunu iddia etmiştir. Başvuruya ek yapılmış Ağustos 1985 tarihli teknik pasaporta göre, beyan edilen ölçülerde iki katlı bir ev ile bahçesi kendi adına kayıtlıydı. Öte yandan 27 Şubat 2007’de başvurunun temsilcileri başvurunun Laçin’de 41 H. Abdullayev sokakta yaşamış olduğunu belirtmişlerdir. Başvurucu, ayrıca, N. Narimanov sokaktaki iki gayrimenkule de malikdir. Bu maruzata ek olarak, üç eski komşusun tanıklığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Laçin Şehri Yürütme Erki temsilcisi V. Maharramov’un Gabrayilov’un H. Abdullayev Sokak, Laçin’deki şahsi konutunda yaşadığını ifade eden beyanı arz edilmiştir. Ekler içinde ayrıca, Laçin Bölgesi Halk Meclisi’nin 29 Ocak 1974 tarihli, yukarıda bahsi geçen 300m²’lik arsanın başvurucuya tahsisi kararı ile başvurunun gayrimenkullerinin yapımına ilişkin olduğu ileri sürülen hayvan yemi, yapı malzemeleri ve yardımları için faturalar da bulunmaktadır. 21 Kasım 2007’de Sagatel Gabrayilov, başvurunun oğlu, ailenin N. Narimanov sokakta yaşadığını ancak bir tarihte sokağın adının ve numaralandırılmasının değiştirildiğini, o tarihten itibaren adreslerinin H. Abdullayev sokak olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, yukarıdaki iki adres aynı mülke aittir...” (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.12-13).

2.1.2. Konuya İlişkin Azerbaycan İç Hukuku

Konuyla ilgili Azerbaycan kanunları Azerbaycan SSC ve Azerbaycan Cumhuriyeti kanunları olarak ikiye ayrılmaktadır. Başvurucuların mülkiyet haklarının korunmasını ilgilendiren kanunlar, Azerbaycan SSC 1978 Anayasası, 1970 tarihli Toprak Kanunu ve 1983 tarihli Mesken Kanunu’dur. Bağımsızlığından sonra 9 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti ilk defa özel mülkiyeti içeren mülkiyet kanunlarını yapmıştır. Vatandaşlara dağıtılan toprakların özelleştirilmesi ile ilgili kurallar ise 1996 Toprak Reformu Kanunu ile belirlenmiştir. Sonuç olarak Azerbaycan’a göre bu reformun gereği olarak 1992’de Laçin’i terk eden başvuru kullandıkları toprağın sahibi olmak için başvuruda bulunamazlar (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.28-33).

2.1.3. Konuya İlişkin Uluslararası Hukuk

18 Ekim 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi uyarınca hazırlanan Karada Savaş Hukuku ve Teamülleri Hakkında Sözleşme’nin 42. maddesine⁵ göre işgal, düşman devletin bir devletin

⁵ 18 Ekim 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi, Karada Savaş Hukuku ve Teamülleri Hakkında Sözleşmesi’nin 42. maddesi: “Toprak parçası düşman ordunun fiilen hakimiyeti altına girdiğine işgal altında telakki edilir. İşgal, sadece böyle bir otoritenin tesis edildiği ve kullanılabilirdiği alanı kapsar.” Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.33). 24 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

topraklarında etkin bir biçimde kontrol uygulandığı zaman gerçekleşir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.33).

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi uyarınca hazırlanan Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 49. maddesi⁶ işgal altındaki toprakların ve bu topraklardan zorla yerinden etme meselelerini içermektedir. Uluslararası insan hakları kuralları kişilerin evlerine ve mülklerine erişimin engellenmesi sorunlarına değinmemektedir. Çatışmaya taraf devletlerin zorla yerinden etme ile ilgili özel bir hükmü yoksa Cenevre Sözleşmesi uygulanır. Bu sözleşmenin 49. maddesine göre yerinden edilmiş kişiler “yerinden edilme sebepleri ortadan kalkar kalkmaz güvenli biçimde gönüllü olarak evlerine ve olağan ikamet yerlerine dönüşleri” sağlanmalıdır. Bu maddenin uygulanması uluslararası teamül olarak değerlendirilmektedir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.34).

28 Haziran 2005 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu, “Mültecilerin ve Yerinden Edilmiş Kişilerin Konut ve Mülklerinin İadesi Hakkında İlkeleri⁷ yayınlamıştır. Devletlere, BM kuruluşlarına,

⁶ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi, Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 49. Maddesi: “Saiki ne olursa olsun, bireysel veya kitlesel tehcir, ayrıca, koruma altına alınan kişilerin işgal edilen topraklardan İşgalci Güce veya işgal altında olsun ya da olmasın bir başka ülkeye sınır dışı edilmeleri yasaktır. Öte yandan, şayet halkın güvenliği veya elzem askeri sebepler gerektiriyorsa, İşgalci Güç belirli bir bölgenin tamamen veya kısmen tahliyesine başvurabilir. Bu tahliyeler kapsamında koruma altındaki kişilerin işgal edilen toprakların dışına gönderilmesi söz konusu olamaz; meğerki esaslı sebepler nedeniyle böyle bir yer değişikliğinden kaçınmak mümkün olmasın. Bu şekilde tahliye edilmiş kişiler, söz konusu bölgede çatışmalar sona erir ermez, evlerine geri gönderilir.

Böyle nakiller ve tahliyelere girişen İşgalci Güç, uygulanabildiğince, koruma altındaki kişilerin ağırlanmasında münasip konaklama sağlandığından, nakillerin tatmin edici hijyen, sağlık, güvenlik ve beslenme şartları altında yapıldığından ve aile fertlerinin birbirlerinden ayrılmadığından emin olmalıdır. Koruyucu Güç bu transfer ve tahliyelerden, bunlar gerçekleştirilir gerçekleştirilmez haberdar edilir.

İşgalci Güç, halkın güvenliği veya elzem askeri sebepler gerektirmedikçe, koruma altındaki kişileri savaşın tehlikelerine maruz olan bir yerde tutmamalıdır.

İşgalci Güç kendi sivil halkının bir kısmını işgali altındaki topraklara sınır dışı edemez, nakledemez.”

24 Aralık 2018 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=Harp_Zaman%C4%B1nda_Sivillerin_Korunmas%C4%B1na_%C4%B0li%C5%9Fkin_1949_Cenevre_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi erişildi.

⁷ 28 Haziran 2005 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu, “Mültecilerin ve Yerinden Edilmiş Kişilerin Konut ve Mülklerinin İadesi Hakkında İlkeleri”: 2. Konut ve mülk iadesi hakkı: “2.1 Bütün mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, keyfi veya hukuka aykırı olarak ellerinden alınan evlerinin, topraklarının ve/veya mülklerinin kendilerine iadesi veya fiilen iadenin mümkün olmadığı hallerde evleri, toprakları ve/veya mülkleri için bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından belirlenecek bir tazminat alma hakkına sahiptir. 2.2 Devletler, yerinden edilmenin başlıca çaresi ve onarıcı adaletin kilit unsuru olan iade hakkına açık bir biçimde öncelik vermelidirler. İade hakkı müstakil bir hak olarak mevcut olup; ev, toprak veya mülk iadesinde hak sahibi mülteciler ile yerinden edilmiş kişilerin fiilen geri dönüşleri veya geri dönmemelerinden etkilenmez.” 3. Ayrımcılık yasağı: “3.1 Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, milli veya sosyal köken, servet, engel, doğum veya herhangi başka bir statü temelli ayrımcılıktan korunma hakkına sahiptir. 3.2 Devletler yukarıda sayılan nedenlerden ötürü de facto ve de jure ayrımcılığın yasaklanmasını ve mülteciler ile yerinden edilmiş kişiler de dahil herkesin kanun önünden eşit sayılmasını sağlamalıdır.” 12. Ulusal usuller, kurumlar ve mekanizmalar: “12.1 Devletler, konut, toprak, mülk iadesi taleplerini inceleyip icra ettirecek hakkaniyetli, vakitlice çalışan, bağımsız, şeffaf ve ayrımcı olmayan usuller, kurumlar ve mekanizmalar kurmalı ve desteklemelidir. ... 12.5 Hukukun üstünlüğünde genel bir sorun olduğu veya devletlerin konutun, toprağın, mülkün vakitlice ve hakkaniyete uygun bir biçimde iadesi sürecini kolaylaştıracak usulleri, kurumları ve mekanizmaları yürürlüğe koymakta aciz kaldığı hallerde; devletler, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilere iadede etkili yollar sunmak için gereken geçici usullerin, kurumların, mekanizmaların sağlanması amacıyla ilgili uluslararası ajansların teknik destek ve işbirliğini talep etmelidirler.12.6 Devletler, barış anlaşmalarına ve memlekete iradi olarak geri gönderme anlaşmalarına konut,

uluslararası topluluğa, konut ve mülk iadesi ile ilgili bir standart oluşturmayı hedefleyen bu ilkeler Pinheiro İlkeleri olarak da bilinmektedir. Uygulama açısından kolaylık oluşturup, hukuki meselelerde bütünlük sağlayarak, ihlalleri teknik sorunlardan arındırmakta bu ilkelerin amaçları arasındadır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.35-36).

Avrupa Konseyi organları ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (YEK) ile mültecilere mülklerinin iadesi meselelerini özenle ele almıştır. Avrupa Parlamenter Meclisi 2006 yılında “Ermenistan’da, Azerbaycan’da ve Gürcistan’da mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler”, 1497 kararında Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’ı, açık bir biçimde:

“12.1. mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin kendi istekleriyle güvenli olarak ve insan onuruna yaraşır biçimde menşelerine dönmeleri için şartların oluşturulması amacıyla bütün çabalarını bölgedeki ihtilaflara barışçıl bir çözüm bulmaya odaklamaya;

...

12.4. yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşlerini bir öncelik haline getirmeye ve kapsamlı bir anlaşmadan bile önce bu insanların güvenli bir biçimde dönüşlerine imkan vermek için müzakerelerde mümkün olan her şeyi yapmaya;

...

12.15. Balkanlarda benzer sorunların çözümünde kazanılan tecrübeden faydalanarak, kayıp kişilerin akıbetlerinin soruşturulması, kimlik belgelerinin iadesinin kolaylaştırılması ve özel olarak mülklerin iadesi ile ilgili olarak uygulamada iş birliğine girmeye”

davet etmiştir. Ayrıca ülke içinde YEK hakkında da Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere önerisi şöyledir:

toprak ve mülklerin iadesine ilişkin usulleri dahil etmelidir. ...” 13. İade talebi usullerine erişim: “13.1 Keyfi veya hukuka aykırı olarak konutundan, toprağından ve/veya mülkünden mahrum edilmiş herkes iade ve/veya tazminat için bağımsız ve tarafsız bir organdan talepte bulunma, talebini karara bağlatma ve bu kararın tarafına bildirilmesi hakkına sahiptir. Devletler iade talebi için hiçbir ön şart aramamalıdır. ...13.5 Devletler etkilenen bölgelerde potansiyel davacıların halihazırda ikamet ettikleri yerlerde iade taleplerini değerlendiren merkezler ve ofisler kurma yoluna gitmelidirler. Etkilenenlerin erişimini üst düzeyde sağlamak için, iade taleplerini postayla, vekil vasıtasıyla veya şahsen sunmak mümkün olmalıdır. ...13.7 Devletler basit ve anlaşılması kolay iade talebi formları çıkarmalıdır. ... 13.11 Devletler, mümkünse karşılıksız olmak üzere, uygun hukuki yardımın sağlandığından emin olmalıdırlar. ...” 15. Konut, toprak, mülk kayıtları ve belgeleme: “... 15.7 Devletler, mülkiyete veya zilyetlik haklarına ilişkin az yazılı delilin bulunduğu kitlesel yerinden etme hallerinde, şiddet veya felaket ile anılan bir dönem zarfında evlerinden kaçan kişilerin şiddet veya felaketten kaynaklanan nedenlerle bunu yaptığı, dolayısıyla, konut, toprak veya mülk iadesine hakları olduğu kesin karinesini benimsemelidir. Bu gibi durumlarda, idare ve yargı makamları belgelenmemiş iade taleplerine temel teşkil eden olayları bağımsız olarak tespit edebilir. ...” 21. Tazminat: “21.1 Bütün mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, iade sürecinin ayrılmaz bir unsuru olan tam ve etkili tazminat alma hakkına sahiptir. Tazminat parasal veya bu neviden olabilir. Onarıcı adalet ilkesine riayet etmek için devletler, tazminat yolunun ancak iadenin fiilen mümkün olmadığı veya mağdur tarafın bilerek ve isteyerek iade yerine tazminatı kabul ettiği veya müzakere edilmiş bir barış anlaşmasının şartlarının iade ve tazminatı birlikte öngördüğü hallerde kullanılmasını sağlamalıdır.” Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı. (2015, s.34-35). 24 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.

“8. Ülke içi yerinden edilmiş kişiler insan hakları hukukuna uygun olarak mal/mülklerinden yararlanma hakkına haizdirler. Bilhassa, yerinden edilmiş kişiler yerinden edilme ile arkalarında bıraktıkları mülklerini tekrar elde etme hakkına sahiptirler. Eğer yerinden edilmiş kişiler mülklerinden mahrum bırakıldılarsa, bu kayıp münasip bir tazminata yol açmalıdır” (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.36-39).

2.2. Yargılama Safhası

2.2.1. Tarafların İddia ve Savunmaları

2.2.1.1. Başvurucunun İddiaları

Sözleşme’ye Ek Protokol No. 1’in 1. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucular Sözleşme’ye Ek Protokol No. 1’in 1. maddesinin⁸ ihlalinin gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Mülklerinin tüm kontrolünü, aynı zamanda kullanma, satma, miras bırakma, ipotek tesis etme, geliştirme ve faydalanma imkanlarının tamamını kaybetmelerinden dolayı Protokol 1 madde 1’in süregelen ihlalinin olduğunu öne sürmüşlerdir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.66). Bu ihlalin Ermenistan Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirildiğini mal ve mülklerine erişimlerinin sürekli olarak engellendiğini söylemişlerdir. Ayrıca herhangi bir tazminat ödenmeden mal ve mülkleri yok edilmiştir.

Sözleşme’nin 8. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucular, Laçın bölgesine bir daha dönemediklerini, aynı zamanda, konut dokunulmazlığına, özel hayata ve aile hayatına saygı haklarına da süregelen ihlal teşkil edildiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca⁹ haklarında yapılan müdahaleler için hiçbir hukuki sebep bulunmadığını ifade etmişlerdir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.70).

⁸ Sözleşme’ye Ek Protokol No. 1’in 1. maddesi: “Her gerçek ve tüzel kişinin mal/mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasadaki öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal/mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez.” 24 Aralık 2018 tarihinde <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/127a3--Insan-Haklari-ve-Temel-Ozgurluklerin-Korunmasina-Iliskin-Sozlesme%E2%80%99ye-Ek-Protokol.pdf> erişildi.

⁹ Sözleşme’nin 8. Maddesi: “1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” 24 Aralık 2018 tarihinde <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> erişildi.

Sözleşme'nin 13. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucular şikayetleriyle ilgili olarak başvurabilecekleri etkili bir hukuk yolunun olmadığını iddia etmişlerdir ve bunu Sözleşmenin 13. maddesine dayandırmışlardır.¹ İşgal altındaki topraklardan sürüldüklerinde kendilerine hiçbir yol sağlanmadığını etnik Ermeni olmadıkları için Ermenistan Cumhuriyeti veya “DKC” mercilerinde çare aramanın boşa olduğunu ifade etmişlerdir. İç hukuk yollarının olmaması sorunların çözümsüz kalmasına sebep olmuştur (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.71).

Sözleşme'nin 14. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucular diğer şikayetleriyle de bağlantılı olarak davalı hükümet tarafından etnik ve dini aidietleri sebebiyle ayrımcılığa uğradıklarını iddia etmiş ve bunu da Sözleşme'nin 14. maddesine² dayandırmışlardır. Azerbaycan Kürdü ve Müslümanı olmak yerine etnik Ermeni ve Hristiyan olmuş olsalar, Ermenistan tarafından desteklenen kuvvetler tarafından zorla evlerinden edilmemiş olacaklarını ileri sürmüşlerdir. Çünkü iddialarına göre Ermenistan askeriyesi ve Ermenistan destekli Karabağ güçlerinin eylemleri orantısız bir biçimde Azerbaycan Kürtlerini etkilemiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.73-74).

2.2.1.2. Davalı Hükümetin Savunması

Sözleşme 'ye Ek Protokol No. 1'in 1. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Ermenistan hükümeti başvurucuların Laçin bölgesine girmekten alıkonulmadıklarını aksine Laçin'i terk ettikten sonra bir daha buraya girmeyi hiç denemediklerini savunmuştur. Bu bakımdan söz edilen eylemler için hiçbir sorumluluk taşımadığını tekrar ederek, Protokol No. 1 madde 1'in ihlalinin olmadığını ileri sürmüştür (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.67).

Sözleşme'nin 8. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Ermenistan hükümeti 8. madde savunmasında da Protokol No. 1 madde 1 altındaki savlarını tekrarladı. Ek olarak başvurucuların sahibi olduklarını iddia ettiği evleri ve diğer mal/mülkler 1992'de yok olduğu için, başvurucuların bu tarihten sonra Laçin bölgesinde özel hayatları, aile hayatları veya konutları olduğunu iddia edemeyeceklerini ifade etti (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.70-71).

¹ Sözleşme'nin 13. Maddesi: “Bu Sözleşme 'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi yetkisine dayanarak hareket eden kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.” 24 Aralık 2018 tarihinde <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> erişildi.

² Sözleşme'nin 14. Maddesi: “Bu Sözleşme 'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa aidiet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir sebebe dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.” 24 Aralık 2018 tarihinde <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> erişildi.

Sözleşme'nin 13. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Ermenistan hükümeti hem Ermenistan Cumhuriyeti'nde hem DKC'de başvurucularında kullanabilecekleri, YEK ile diğer statülerdeki kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmayan etkin bir hukuki düzeninin olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca başvurucuların mevcut olan yolları kullanmadıklarını söyleyerek ve bu yolların etkisiz veya mevcut olmadıkları yönünde başvurucuların herhangi bir delil sunmadıklarını ifade etmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.72).

Sözleşme'nin 14. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Ermenistan hükümeti, iddia edilen ihlalin söz olmadığını söylemiştir. Hükümet başvuruculara ayrımcı muamele yapılmadığını, Laçın'deki askeri eylemlerin yalnızca Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında bir "insani koridorun açılmasını amaçladığını, etnik veya dini kimliklere yönelik bir yaklaşımda bulunulmadığını ifade etmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.74).

2.2.1.3. Katılan Üçüncü Taraf, Azerbaycan Hükümetinin Savunması

Sözleşme'ye Ek Protokol No. 1'in 1. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Azerbaycan hükümeti başvuran kişilerin işgal altındaki topraklardan herhangi bir hukuki işlem ile sürülmediklerini ancak Ermenistan askeri kuvvetlerinin hala daha orada kurduğu baskıcı faaliyetler yüzünden kaçmaya zorlandıklarını ileri sürmüştür. Bu nedenle Azerbaycan hükümeti, Ermenistan Cumhuriyeti'nin başvurucuların Protokol 1 madde 1 altındaki haklarının süregelen ihlalden sorumlu olduğunu iddia etmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.67-68).

Sözleşme'nin 8. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Azerbaycan hükümeti başvurucuların iddialarında hemfikir kalmıştır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.71)

Sözleşme'nin 13. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Azerbaycan hükümeti başvurucuların iddialarında hem fikir kalmıştır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.72).

Sözleşme'nin 14. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Azerbaycan hükümeti DKC ve diğer askeri faaliyetlerin tek etnisiteli bir arena yaratma amacı gütmüş olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca başvurucuların ve diğer YEK olan Azerbaycanlıların evlerine ve mülklerine dönmelerinin hala engellendiğini, ancak Ermenilere, söz konusu topraklara ve özellikle Laçın'e yerleşmeleri için çeşitli teşviklerin verildiğini (ücretsiz konut, para, hayvan ve vergi indirimleri de dahil olmak üzere) ileri sürmüştür (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.74).

2.2.3. AİHM'in Değerlendirmesi

Sözleşme'ye Ek Protokol No. 1'in 1. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucuların Laçin'deki konutlarının hala ayakta olup olmadığı belli olmasa da hepsi arsaları üzerinde Protokol No 1 madde 1 anlamında “mal/mülk” teşkil eden halihazırda mevcut haklara sahiptir. Şikayet konusu olaylar, Ermenistan Hükümeti'nin yetkisi alanına girdiğinden mülkiyet hakları ihlalden sorumlu olacak Ermenistan Cumhuriyeti'dir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.73-74). Mağdur kişiler bölgedeki ilgili mal ve mülklerinin kendilerine ait olduğunu da mahkemeye kanıtlamıştır. Bu konuda şüpheye götüren bir durum söz konusu değildir.

Sonuç olarak, Ermenistan, 26 Nisan 2002'den beri, başvurucuların mal/mülklerine erişimlerinin engellenmesi ve mallarının tazmin edilmemesini mazur gösterebilecek hiçbir amaç ortaya koymamıştır. Başvurucular bu tarihten sonra orada hala daha süren şiddet ortamından dolayı geri de dönememişlerdir. Dolayısıyla Mahkeme, başvurucuların Protokol No. 1 madde 1 altındaki haklarının ihlal edildiğini ve bu ihlalin devam ettiğini, Ermenistan Cumhuriyeti'nin bundan sorumlu olduğu tespit etmiştir (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.70).

Sözleşme'nin 8. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Başvurucuların hepsi Laçin'de doğmuş, Mayıs 1992'de kaçmak zorunda kalana kadar hayatlarının büyük bir kısmında orada yaşamış ve çalışmışlardır. Başvurucu kişilerin ataları da yıllardır orada ikamet etmektedir. Bu sebeple Protokol No. 1 madde 1 altında sunulmuş olan aynı gerekçelerle Mahkeme, başvurucuların evlerine erişimlerinin engellenmesinin özel ve aile hayatlarına ayrıca konut dokunulmazlığına saygı haklarına haksız müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir. Bu nedenle, Mahkeme başvurucuların Sözleşme'nin 8. maddesi altındaki haklarının ihlal ettiğini, bu ihlalin devam ettiğini ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin bu ihlalden sorumlu olduğu sonucuna varmıştır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.70).

Sözleşme'nin 13. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Mahkeme davalı hükümetin başvurucuların Sözleşme altındaki şikayetleri için çare sağlayabilecek bir yolun halihazırda mevcut olduğunu ve bu yolun makul surette başarı olasılığı vadettiğini ispat etme yükünü yerine getiremediğini ifade etmiştir. Mahkeme başvurucuların Laçin bölgesindeki mal/mülk ve evlerine erişimlerinin reddi için mevcut etkili bir yolun bulunmadığını tespit ederek başvurucuların Sözleşme'nin 13. maddesi altındaki haklarının ihlal edildiği ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin bu ihlalden sorumlu olduğu sonucuna varmıştır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.73).

Sözleşme'nin 14. Maddesinin İddia Edilen İhlali

Mahkeme başvuruçuların Sözleşme'nin 14. maddesi altındaki şikayetini özü itibarıyla diğer şikayetlere bağlantılı bulmuştur. Bundan dolayı diğer hükümler altında bulunan ihlalleri dikkate alındığından, 14. madde altında incelenecek ayrı bir meselenin bulunmadığı sonucuna varmıştır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.74).

Sözleşme'nin 41. Maddesinin Uygulanması

Başvuruçular, ayrı ayrı 808,950 ile 2,093,050 Azerbaycan manatı arasında değişen tutarlarda ve toplamda, altı başvuruçunun tamamı için, 8,386,600 AZN tutarında maddi tazminat talep etmiştir. Bu miktar yaklaşık 7,900,000 avroya tekabül etmektedir. Ayrıca, manevi zarar olarak her biri 50,000 EURO talep etmiştir. Son olarak, yargılama giderleri, 6 Ekim 2013 itibarıyla 41,703,37 İngiliz sterlinine ulaşmıştır. Davalı Ermenistan hükümeti başvuruçuların bütün taleplerine karşı çıkmıştır. Ancak mahkeme Sözleşme'nin 41. maddesi¹ uyarınca Ermenistan'ı tazminata mahkum etmiştir. Sonrasında ise davanın istisnai niteliği dikkate alınarak 41.Maddenin uygulanması için hazır olunmadığına karar verilmiştir. Dolayısıyla, 41. madde hakkındaki karar saklı tutulmaktadır (Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı, 2015, s.75).

Mahkeme kararı, 16 Haziran 2015 tarihinde İngilizce ve Fransızca olarak Strazburg'da İnsan Hakları Binası'nda kamuya açık bir duruşmada verilmiştir.

3. AİHM KARARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüküm, yargılama aşaması sonunda ortaya çıkan sonuçtur (Şeker, 2012, s.581). AİHM'de kendisine yapılan başvuruyu detaylı bir inceleme sonrasında hükme bağlamıştır.

Mahkemenin vermiş olduğu karara göre davacıların Sözleşme'ye Ek Protokol No. 1'in 1. maddesi uyarınca mal ve mülklerine erişimi Ermenistan hükümeti tarafından engellenmiş, Sözleşme'nin 8. maddesine aykırı olarak özel ve aile hayatlarına ayrıca konut dokunulmazlığına saygı hakları da ihlal edilmiştir. Sözleşmenin 13. maddesine göre davacılar haklarını arayacakları etkili bir hukuki ve idari yönetim görememişler, bu yüzden başvurular için uzunca süre beklemek zorunda kalmışlardır. Tüm bunlar sonucunda Sözleşme'nin 41. maddesi AİHM tarafından uygulanmıştır.

Başvuruçular, maddi ve manevi zararlarının karşılığında yaklaşık 8,200,000 Euro'ya ulaşan tazminat talep etmişlerdir. AİHM Yüce Divanı ise Ermenistan'ı Sözleşme'nin 41. Maddesine dayanarak tazminata mahkum ettiyse de davanın istisnai olmasından dolayı, Ermenistan'a ve davacılarına kararın bildirilmesinden sonraki bir yıl içerisinde tazminat konusunda bir anlaşmaya varmaları için görüşmeye davet etmiştir. Bu dava için önemli olan husus, Azerbaycan ve Ermenistan'a karşı açılan bin civarında davadan ilki olmasıdır. Bu nedenle

¹ Sözleşme'nin 41. Maddesi: "Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazminat verilmesine hükmeder." 24 Aralık 2018 tarihinde <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> erişildi.

diğer davalar sonuçlandığında tazminat sorunu, küçük Ermenistan için büyük bir maddi yük haline gelecektir (Tuncel, 2015).

4. SONUÇ

Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan ve Ermenistan arasında, etnik ve toprak gerekçeleriyle temellendirilmiş, geçmişi çok uzun yıllara dayanan bir ihtilaftır. Soğuk Savaş döneminin en karmaşık konularından biri olan Dağlık Karabağ sorunu, Sovyetler Birliği döneminde ve birlik çöktükten sonrada önemini aynı şekilde korumuştur. Sovyetler Birliği dağılınca Azerbaycan ve Ermenistan bağımsız devletlere dönüşmüşlerdir. İki devlet arasında yıllardır süren bu çatışma, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgali sonucu savaşa dönüşmüştür.

Ermenistan, 1992 yılında Dağlık Karabağ ile Azerbaycan topraklarının %20'lik bir kısmını herhangi bir hukuki dayanağı olmaksızın işgal etmiştir. İşgalin ilk aşamalarında Ermenistan, Dağlık Karabağ gönüllü ve milislerine yardımlarda bulunmuş, onları desteklemiştir. Ancak Ermenistan'ın açıklamalarında, Dağlık Karabağ işgalinde yalnızca Dağlık Karabağ gönüllü ve milislerinin bulunduğu, ülkenin bu olaya doğrudan taraf olmadığı yer alır. Bu açıklamalara rağmen Dağlık Karabağ işgalinin uluslararası haksız bir fiil olduğu uluslararası kamu nezdinde açıktır. Bu sebeple 1994'te çatışmaların hızını kesmek amacıyla Bişkek Ateşkesi imzalanmış ancak bu yeterli olmamıştır. Ateşkes sonrası yaşanan çatışmalar, bölgede barış ve güvenlik tehdidinin hala daha devam ettiğini gözler önüne sermiştir.

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali bir takım hak ihlalleri doğurmuştur ve doğurmaya da devam etmektedir. İşgal sebebiyle Azerbaycan'ın gördüğü tüm zararın onarılması mümkün olmasa da kişiler tarafından ulusal yargı mercilerine zararların tazmini amacıyla yapılan başvurular dahi muhatapsız kalmıştır. Çözüme kavuşturulamayan bu sorun, AİHM tarafından çözülmesi için Chiragov ve diğerlerinin yaptığı başvuruyla tekrar gündeme gelmiştir.

Chiragov ve diğerleri davası Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ın işgalinden doğan uluslararası yükümlülüğünü incelemektedir. Mahkeme, yapılan başvuruyu detaylıca inceledikten sonra Sözleşme'ye Ek Protokol No. 1'in 1., Sözleşme'nin 8., ve Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vererek bu ihlaller sonucunda Sözleşme'nin 41. maddesini uygulayarak Ermenistan'ı tazminata hükmetmiştir. Ancak AİHM davayı istisnai olarak gördüğü için tazminat konusunda tarafları anlaşmaya davet etmiştir.

Sonuç olarak Chiragov ve diğerleri davası, Dağlık Karabağ bölgesindeki ihlaller ile ilgili davaların ilkini temsil etmesi açısından oldukça önemlidir. Burada alınmış olan kararlar emsal niteliği taşıdığı için konuyla alakalı diğer davaların da seyrini etkileyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi/186 sayılı Bilgi Notu. (Haziran 2015). 24 Aralık 2018 tarihinde <https://www.sudd.ch/event.php?lang=de&id=az012017> erişildi.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (Haziran 2015). 22 Aralık 2018 tarihinde <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> erişildi.

- Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan Kararı (Başvuru No. 13216/05). (16 Haziran 2015). 21 Aralık 2018 tarihinde <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-163020%22%5D%7D> erişildi.
- Görgülü, A. (2014). *Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu*. 21 Aralık 2018 tarihinde <http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarihi/c57ece1f-7bc8-4128-bfe6-4946b68ca3ba.pdf> erişildi.
- Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi. 24 Aralık 2018 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=Harp_Zaman%C4%B1nda_Sivillerin_Korunmas%C4%B1na_%C4%B0li%C5%9Fkin_1949_Cenevre_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi erişildi.
- Hürriyet Gazetesi. (2018). *Hocalı Katliamı Nedir?*. 21 Aralık 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hocali-katliami-nedir-katliamin-taniklari-o-gunleri-anlatti-40753674> erişildi.
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol 24 Aralık 2018 tarihinde <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/127a3--Insan-Haklari-ve-Temel-Ozgurluklerin-Korunmasina-Iliskin-Sozlesme%E2%80%99ye-Ek-Protokol.pdf> erişildi.
- Karaağaçlı, A. *İşgal Altındaki Dağlık Karabağ Sorunu*. (15 Mayıs 2012). 21 Aralık 2018 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/164/-isgal-altindaki-daglik-karabag-sorunu/#.XA6iRnS2nIU> erişildi.
- Khalilov, A. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şeker, H. (2010). *Hukukta Gerekçe*. İstanbul: BETA Yayınları.
- Tuncel, T. K. (26 Haziran 2015). *Hukuki Açından Dağlık Karabağ Sorunu: Chiragov ve Diğerleri V. Ermenistan Davası*. Avrasya İncelemeleri Merkezi, Analiz No: 2015/15. 22 Aralık 2018 tarihinde <https://avim.org.tr/tr/Analiz/HUKUKI-ACIDAN-DAGLIK-KARABAG-SORUNU-CHIRAGOV-VE-DIGERLERI-V-ERMENISTAN-DAVASI>